

Monika MIŃOVÁ

0000-0003-4741-2275

Prešovská univerzita v Prešove

Prípravenosť dieťaťa na vstup do základnej školy

Abstract: Child Ready for Entry to Primary School

Kindergarten is important in the life of a preschool child. From 1.1.2021, pre-primary education will be mandatory for all 5-year-olds in kindergarten. Currently, 92% of five-year-olds attend kindergarten. Not all children enter primary school ready. For this reason, we conducted a survey of teachers in the first year of primary school. The results are presented in the paper, and we also think in theoretical terms about key concepts related to the readiness of children to enter primary school.

Keywords: school maturity, school readiness, assessment

Kľúčové slová: školská zrelosť, školská prípravenosť, posudzovanie

Úvod

Materská škola podľa Betkovej (2010, s. 13–15) predstavuje „most“ medzi nezáväzným detstvom, plnom hier a inštitucionálnym, systematickým a záväzným vzdelávaním. Prechod z materskej školy do základnej školy je pre dieťa veľkým krokom do neznáma. Tento prechod môže deťom uľahčiť spolupráca učiteľov a riaditeľov materských škôl, učiteľia a riaditelia základných škôl a detí. Prechod môže uľahčiť deťom vzájomná spolupráca základnej a materskej školy. Vhodné je organizovať spoločné aktivity. Najlepšie je zapojiť do aktivít všetky školy z obvodu. Vzájomná komunikácia materskej a základnej školy spočíva v odovzdávaní informácii o deťoch medzi školou a rodičmi. Materská škola nesmie odovzdávať základnej škole informácie o dieťati, nakoľko by došlo k porušeniu zákona. Avšak základná škola môže pri vstupe dieťaťa do základnej školy použiť dotazník pre rodičov pre urýchlenie procesu individualizácie výučby. Dôležité je, aby materská škola dostala spätné informácie o prípravenos-

ti detí, respektíve nedostatkoch detí pri vstupe do základnej školy. Tieto informácie slúžia učiteľom materskej školy pre skvalitnenie prípravy deti na vstup do základnej školy. Učitelia materských škôl potrebujú pri výchove a vzdelávaní deti pomoc rodičov a naopak rodičia potrebujú pomoc učiteľov pre prípravu svojich detí. Aj materská a základná škola potrebujú vzájomnú pomoc. Taktiež základná škola a rodičia si musia navzájom pomáhať pri adaptácii deti na nové podmienky. Dieťa bude dostatočne pripravené, ak učitelia materských škôl, rodičia a učitelia základných škôl na základe komunikácie a spolupráci budú vedieť, čo sa od detí očakáva pri vstupe do základnej školy (Betková, 2010, s. 13–15).

Školská zrelosť

Koncepcia školskej zrelosti vychádza z vývinovej psychológie, z jej periodizačnej schémy. Vychádzalo sa z predstáv o kritickom období vývinových zmien vo veku šiestich rokov. Dieťa, ktoré dosiahlo školskú zrelosť, prešlo vývojovou zmenou, predovšetkým fyziologickú podmienenou zmenou. Koncepcia školskej zrelosti bola ovplyvnená nemeckým priekopníkom Kernom. Je známy aj jeho Kernov test, ktorý sa v praxi využíva pod názvom Orientačný test školskej zrelosti. Zmodifikoval ho Jirásek. Je časovo nenáročný. Obsahuje kresbu postavy, obkresľovanie vety a kopírovanie určitého počtu bodiek s určitým rozmiestnením. V súčasnosti sa toto poňatie školskej zrelosti chápe ako jednostranné. Nakoľko podceňuje učenie a preceňuje zrenie. Zároveň tomuto testu Jirásek vytýka, že zanedbáva verbálny prejav. Doporučuje doplniť test najprv rozhovorom. Ak bude dieťa v tomto teste zachytené, odporúča sa, aby bol ďalej vyšetrený (Zelinková, 2001, s. 110–112). Súčasne so zrením sa dôraz kladie aj na environmentálne vplyvy. Do veľkej miery sa berie ohľad na výchovné pôsobenie rodiny a materskej školy. Toto pôsobenie urýchľuje rozvoj pripravenosti a zrelosti na vstup do základnej školy (Kolláriková–Pupala, 2001, s. 220–221). Podľa Zelinkovej (2001, s. 110–112) nástup do školy je pre každé dieťa významnou etapou. Každé dieťa je však iné, to znamená, že aj nástup do školy, každý rôzne znáša. Pre niekoho môže byť prispôbenie sa škole ťažké. Môže sa to prejaviť nesústredenosťou, hravosťou. Takýto prejav spôsobuje zaostávanie vo vyučovaní. Nemusi sa to prejavovať len v škole. Aj doma sa môže prejavovať, napríklad dieťa nechce ráno vstávať, simuluje bolesť. Zvyčajne tieto problémy zmiznú počas prázdnin či víkendu. Príčinou je zväčša nedostatočná školská zrelosť, či školská pripravenosť. Školská zrelosť znamená zrelosť centrálnej nervovej sústavy. Prejavuje sa odolnosťou voči zaťaženiu, schopnosťou sústrediť sa a emocionálnou stabilitou. Ak je centrálna nervová sústava zrelá, vzniká tu vysoká pravdepodobnosť adaptácie dieťaťa na rolu žiaka. CNS vplyva na latera-

lizáciu, čiže na uprednostňovanie jednej ruky pri písaní, ovplyvňuje aj rozvoj motorickej a senzomotorickej koordinácie (Vágnerová, 2000). Už v šesťdesiatych rokoch učitelia zistili, že aj keď niektoré deti dosiahli vek šesť rokov, nedosiahli taký vývojový stupeň, aby sa mohli zúčastniť vyučovania. Tieto deti majú určité spoločné znaky, a to: nesústredenosť, nesamostatnosť a hravosť. Langmeier s Krejčířovou (1998, s. 104) zhrnuli poznatky o školskej zrelosti do definície: Za školskú zrelosť budeme považovať takýto stav somato-psycho-sociálneho vývoja dieťaťa, ktorý

— je výsledkom úspešného dovŕšenia vývoja celého predchádzajúceho obdobia;

— je vyznačený primeranými fyzickými a psychickými dispozíciami pre požadovaný výkon;

— v škole a je sprevádzaný pocitom šťastia dieťaťa;

— ktorý je súčasne dobrý predpokladom budúceho úspešného školského výkonu a sociálneho zariadenia.

Školská pripravenosť

V súčasnosti sa preferuje termín školská pripravenosť. Tento termín, ako uvádza Zelinková (2001, s. 110–112), je výstižnejší ako školská zrelosť, nakoľko sa zrelosť nepovažuje nutnou podmienkou pre vstup do základnej školy. Škola dokáže prispôbiť učebné podmienky aktuálnym potrebám dieťaťa. Školská pripravenosť sa neustále obsahovo rozširuje. Je ovplyvnená koncepciou výchovno-vzdelávacieho procesu. Čiže so zmenou koncepcie sa mení aj pohľad na pripravenosť dieťaťa na vstup do základnej školy. Pripravenosť je komplexný stav. Skladá sa z týchto zložiek školskej pripravenosti:

— kognitívna zložka — tu patrí rozvoj vnímania, predstavivosti, myslenia, pozornosti, pamäti;

— pracovná zložka — dieťa by malo sa plniť pracovné úlohy a zároveň by malo zotrvať v tejto činnosti;

— socio-emocionálna zložka — dieťa by sa malo adaptovať do roly žiaka, malo by a dodržiavať školské normy a pravidlá;

— somatická zložka — túto zložku posudzuje pediater, zahŕňa zdravý vývoj dieťaťa, zrenie organizmu dieťaťa.

Každá z týchto zložiek by mala dosiahnuť spodnú hranicu, aby dieťa bolo v škole úspešne (Zelinková, 2011, s. 110–112).

Pri školskej pripravenosti ide o úroveň predškolskej prípravy z hľadiska schopnosti, vplyvu prostredia a výchovy. V literatúre je veľká pozornosť venovaná deťom, ktoré sú rizikové v oblasti písania, čítania a počítania (Kosová–Kasáčová, 2009, s. 92–97). V súčasnosti je veľký výber materiálu na zisťovanie priprave-

nosti, ktoré učitelia používajú pri zápise do prvého ročníka. Učitelia tak dokážu zistiť, ktoré deti by mohli mať problémy v škole. Rodičia tak na základe učiteľových odporúčaní majú možnosť požiadať o posúdenie školskej pripravenosti pracovníkom pedagogicko-psychologických poradní (Betková, 2010).

Posudzovanie školskej zrelosti a pripravenosti

Učiteľky z materskej školy využívajú rôzne nástroje a metódy na posudzovanie školskej pripravenosti detí. Metódy diagnostikovania umožňujú poznávať schopnosti, vedomosti, a osobnostné vlastnosti dieťaťa v jednotlivých vzdelávacích oblastiach. Tieto metódy môžu byť aplikované jednotlivo alebo z ucelených metodík, ktoré sú určené pre hodnotenie vývinu dieťaťa v predškolskom období. Doteraz nebola vydaná žiadna metodická príručka, či ucelený diagnostický materiál na komplexné posudzovanie školskej pripravenosti dieťaťa. Učitelia materských škôl buď preberajú testy a skúšky určené psychológom, čo špeciálnym pedagógom, alebo druhou možnosťou je vlastné vytváranie diagnostických nástrojov. Často sa stáva, že si učitelia vypracujú ustálené diagnostické materiály v rámci internej dokumentácie materskej školy alebo si požičajú diagnostické materiály od iných učiteľov. Existuje tu však riziko, že aj kvalitne spracované diagnostické materiály, môžu učitelia zmodifikovať a nemusia pochopiť ich súvislosti, a tak strácajú na kvalite. Učitelia pri diagnostikovaní detí využívajú dostupné a ekonomické metódy akými je pozorovanie, rozhovor, testy a skúšky, hra, analýza procesu a výsledkov činností dieťaťa. Úzko súvisia s oblasťami diagnostikovania vymedzenými v záznamových hárkoch či už vlastných alebo od iných autorov. Záznamové hárky, čiastkové testy ale i modifikované diagnostické metodiky získavajú učitelia z rôznych odborných kníh i diagnostických materiálov. Avšak ak učiteľ využíva na diagnostikovanie testy určené psychológom, lekárom, špeciálnym pedagógom dieťaťu tým len uškodí.

Uvádzame vhodné metodiky pre pedagogické diagnostikovanie školskej pripravenosti dieťaťa:

1. Pozorovací hárok dieťaťa — umožňuje učiteľovi pozorovať, hodnotiť dieťa v oblasti vývinu, rozumového vývinu, v oblasti jazyka, tvorivosti a telesného vývinu (Hansen–Kaufman–Walsh, 1999, s. 45).

2. Diagnostika dieťaťa predškolského veku — je to metodika diagnostikovania grafomotoriky, motoriky, sluchového vnímania a pamäti, zrakového vnímania a pamäti, vnímania priestoru a času, matematických pojmov, sociálnych zručností, reči a myslenia, sebaobsluhy a hry dieťaťa. V každej oblasti sú spracované diagnostické úlohy aj kritéria hodnotenia. Pre zapisovanie výsledkov sú k dispozícii záznamové hárky. Obsahuje aj námety pre rozvoj zručností a schopností dieťaťa (Bednářová–Šmardová, 2007, s. 217).

3. Materiály pre záverečné hodnotenie — obsahuje záznamové hárky rozdelené podľa oblasti diagnostikovania dieťaťa. Učiteľ môže do týchto hárkov zapisovať svoje poznámky, týkajúce sa diagnostikovania detí v veku od troch do šiestich rokov. Týka sa to troch oblastí, a to rozvoj osobnosti a samostatnosť dieťaťa, komunikácia a osobný prejav, sociálne a prírodné prostredie.

4. Pedagogická diagnostika dieťaťa — je vypracovaná v súlade so štátnym kurikulumom predškolského vzdelávania. Ide o diagnostický zošit, určený na komplexné diagnostikovanie rozvoja osobnosti dieťaťa (Lipnická–Ujčíková, 2012, s. 25–26).

Ďalej uvedieme vhodné orientačné skúšky a testy na posudzovanie školskej pripravenosti:

— kresbný test — ide o testový materiál, kedy učiteľ posudzuje priebeh a výsledok kresby dieťaťa a orientačne zisťuje jeho pripravenosť na školu, po prípade zisťuje nedostatky v jeho osobnostnom vývine;

— skúška vedomosti — pripravenosť sa zisťuje pomocou rozhovoru, v tomto testovacom materiáli sa zisťujú vedomosti dieťaťa v rôznych oblastiach, ako napríklad je: šport, spoločenské zaradenie, čas, hry, rozprávky, domácnosť, zvieratá, rastliny, zamestnanie, nástroje;

— test pripravenosti detí na písanie — tento test zisťuje úroveň grafomotoriky u detí predškolského veku. Test obsahuje tri subtesty, a to kresbu postavy podľa výberu dieťaťa, počítačové písanie a grafickú reprodukciu tvarov a prvkov písma (Lipnická, 2009, s. 25–26);

— pozorovací zošit PŠS — diagnostik sleduje dieťa počas celého dňa. Sleduje ho v 16 oblastiach. Zaznamenáva si pozorovanie do záznamového hárku. Dieťa hodnotí bodmi 1 až 3. Nakoniec body spočíta a napíše charakteristiku dieťaťa;

— detský skríning — zisťuje „rizikové deti“, to znamená deti zo sociálnymi, výchovnými či ekonomickými problémami (Lipnická–Ujčíková, 2012, s. 25–26).

Okrem existujúcich testov môže učiteľ pracovať aj s vlastne vytvorenými testami a úlohami. Kosová a Kasáčová (2009, s. 92–97) uvádzajú tieto orientačné skúšky, ktoré si učitelia môžu vytvoriť na zisťovanie školskej pripravenosti detí:

— Na zistenie úrovni vedomosti dieťaťa si môže učiteľ vytvoriť skúšky verbálnych výpovedí. Učiteľ tu sleduje výslovnosť hlások, plynulosť rečí, porozumenie otázok či vytváranie vhodných odpovedí.

— Úroveň grafomotoriky, zrakového vnímania, matematickú a priestorovú úroveň učiteľ sleduje skúškou grafického vyjadrenia. Využíva pri tom pracovné listy. Učiteľ tu zároveň hodnotí uchop ceruzky, sklon papiera, sedenie dieťaťa, kvalitu výsledku.

— Pomocou skúšky telovýchovných a pohybových zručností učiteľ sleduje koordináciu pohybov, hrubú a jemnú motoriku.

— Jemnú motoriku, trpezlivosť dieťaťa, vizuomotoriku sleduje učiteľ pomocou skúšky pracovných zručností. Hodnotí tu sústredenie, zotrvanie v činnosti, trpezlivosť.

Tento prehľad metodík, testov a skúšok informuje o dostupných možnostiach diagnostikovania dieťaťa predškolského veku. Učiteľ má na výber zo širokej škály diagnostických metód a taktiež učiteľ môže sám vytvoriť diagnostický materiál. Druhá možnosť je náročnejšia, nakoľko musí učiteľ prejsť dlhým štúdiom a zistiť reliabilitu a validitu testu (Kosová–Kosáčová, 2009, s. 92–97).

Prieskumné zistenia

Predmetom záujmu bola otázka:

Áká je pripravenosť detí na základnú školu z pohľadu učiteľov základnej školy?

Z tejto otázky/problému sme naformulovali cieľ prieskumu: Zistiť názory učiteliek prvého ročníka na pripravenosť ich detí na vstup do základnej školy.

Vzorku prieskumu tvorilo 30 učiteliek prvých ročníkov v základnej škole. Prieskum sme realizovali metódou interview. Interview podľa Gavoru a kol. (2010; za Betková, 2010, s. 13–15) je metóda, ktorá je vopred naplánovaná. Ide o situáciu, kedy prieskumník vedie rozhovor a kladie otázky a respondent odpovedá. Prieskumník si odpovede zaznamenáva a neskôr ich vyhodnotí. V našom prípade išlo o štruktúrované interview, ktoré pozostávalo z 9 otázok.

1. Pomocou čoho zisťujete pripravenosť detí na vstup do základnej školy?

Až 93% respondentiek odpovedalo, že používa na diagnostiku pripravenosti dieťaťa štandardizované testy, a to najčastejšie Kernov–Jiráskov test. Len 7% učiteliek si vytvára vlastné diagnostické testy.

2. Z ktorých hľadísk posudzujete pripravenosť detí na vstup do základnej školy?

Respondentky sa zhodli v odpovediach. Všetkých 100% respondentiek uviedlo, že posudzujú detí zo všetkých stránok rozvoja osobnosti dieťa, t.j. po stránke rozumovej, socio-emocionálnej aj perceptuálno-motorickej. Zameriavajú sa aj na úroveň adaptácie na prostredie, najmä u tých detí, ktoré nenavštevovali materskú školu.

3. Aké sú najčastejšie príčiny nepripravenosti detí do školy?

33% respondentov nám odpovedalo, že podľa nich najčastejšou príčinou nepripravenosti detí do školy sú nedostatky vo výchovnom a sociálnom prostredí. Podľa 30% učiteliek najčastejšou príčinou školskej nepripravenosti detí sú pro-

blémy v oblasti reči. Deti majú problémy s výslovnosťou určitých hlások, majú nedostatočnú slovnú zásobu a iné. 27% zaznačilo, že najčastejším dôvodom nepripravenosti detí sú problémy sústredenosti a pozornosti. 10% respondentiek uvádza, že dieťa sa nevie orientovať v čase, v priestore, a že sú narodené neskôr v mesiacoch máj až august.

4. Čo vplýva na nepripravenosť detí predškolského veku na vstup do základnej školy?

70% respondentov si myslí, že na nepripravenosť vplýva sociálne prostredie dieťaťa. 17% si myslí, že na nepripravenosť dieťaťa najviac vplýva neskorý nástup do materskej školy. 13% naznačilo, že na nepripravenosť detí navyše vplýva zdravotný stav dieťaťa.

5. Je rozdiel v nepripravenosti detí u chlapcov a dievčat?

93% si myslí, že nie je rozdiel v pripravenosti detí u chlapcov a dievčat. Naopak 7% odpovedalo, že je rozdiel v pripravenosti. Podľa nich, je to dané psychológiou. Nakoľko chlapci neskôr dozrievajú, tak majú problém s pripravenosťou na školu. Pri tejto našej otázke nás respondentky upozornili, že nechcú povedať, že chlapci sú nepripravení. Len niektorí sú menej pripravení ako dievčatá.

6. Sú deti dostatočne pripravené do školy z hľadiska sociálnej stránky?

28% respondentiek naznačilo, že deti sú dostatočne pripravené do školy zo sociálneho hľadiska. Len 2% si myslí, že nie sú dostatočne pripravené na vstup do základnej školy.

7. Na akej úrovni je u detí predškolského veku kresba postavy?

57% respondentov nám odpovedalo na našu otázku, že kresba postavy detí predškolského veku je na dobrej úrovni. 43% si myslí, že kresba postavy je až na veľmi dobrej úrovni.

8. Stáva sa často počas vašej praxe, že dieťa nie je pripravené na vstup do školy?

43% respondentiek odpovedalo, že sa to počas ich praxe stáva veľmi málo. 33% naznačilo, že občas. 17% respondentom sa to stáva počas praxe veľmi často. 7% respondentiek sa to ešte počas ich praxe nestalo ani raz.

9. Aké sú najčastejšie dôvody na psychologické vyšetrenie detí pred nástupom do základnej školy v materskej škole?

50% si myslí, že najčastejším dôvodom na psychologické vyšetrenie sú rozumové schopnosti na dolnej hranici normy, kedy treba posúdiť, či dieťa bude mať odklad plnenia povinnej školskej dochádzky alebo pôjde do nultého ročníka. 27% označilo, že podľa nich najčastejším dôvodom na psychologické vy-

šetrenie sú poruchy pozornosti a hyperaktivity. 23% respondentov si myslí, že dôvodom sú zdravotné problémy, napríklad poruchy vývinu reči, slabozrakosť, nedoslýchavosť a podobne.

Záver

Cieľom prieskumu prostredníctvom interview s učiteľkami základnej školy bolo zistiť, ako sú deti pripravené na vstup do základnej školy. Učiteľia nám v interview potvrdili, že sa stáva, že do prvého ročníka príde nepripravené dieťa, ale je to len vo výnimočných prípadoch. Príčinou nepripravenosti je neabsolvovanie materskej školy, ktorá zatiaľ nie je povinná alebo problémy v zdravotnom stave. Od 1.1.2021 na Slovensku bude povinné predprimárne vzdelávanie pre deti od 5 roku veku. Veríme tomu, že všetky deti budú dobre pripravené na vstup do základnej školy aj keď všetko záleží aj od vnútorných predispozícií a osobnostných charakteristík každého dieťaťa.

Literatúra

- Bednářová, J.–Šmardová, V. (2007). *Diagnostika dítěte předškolního věku: Co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. Brno: Computer Press.
- Betková, O. (2010). *Materská škola a její řízení*. Bratislava: Raabe.
- Gavora, P. a kol. (2010). *Elektronická učebnice pedagogického výskumu*. Bratislava: Univerzita Komenského, <http://www.e-metodologia.fedu.sk>
- Hansen, K.A.–Kaufman, R.K.–Walsh, B.K. (1999). *Krok za krokem: Metodická příručka pro předškolní výchovu*. Prekl. Z. Baďurková. Žiar n/Hronom: Nadácia škols dokorán.
- Kolláriková, Z.–Pupala, B. (2001). *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál.
- Kosová, B.–Kasáčová, B. (2009). *Základné pojmy a vzťahy v edukácii*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně.
- Langmeier, J.–Krejčířová, D. (1998). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing.
- Lipnická, M. (2009). *Počiatkové čítanie a písanie detí predškolského veku*. Prešov: Rokus.
- Lipnická, M.–Ujčířková, V. (2012). *Kresba ako pedagogicko-diagnostický nástroj poznávania dieťaťa predškolského veku*. Zvolen: Spoločnosť pre predškolskú výchovu.
- Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál.
- Zelinková, O. (2001). *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. Praha: Portál.